

ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 021+069+930.25]:008(477)(093)

*Л. А. Дубровіна,
доктор історичних наук,
член-кореспондент НАН України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Розглянуто бібліотеки, архіви, музеї як складову соціальних інститутів, що реалізують державну політику соціальної, історичної та національної пам'яті, організують збереження джерел пам'яті, проводять наукову експертизу, ідентифікацію, вивчають походження документів, музейних експонатів та колекцій, історію документальної спадщини. Визначено їхні основні функції. Констатовано, що діяльність цих установ забезпечує об'єктивною інформацією державних діячів, освітян, учених, культурних діячів, сприяє протидії тенденційному тлумаченню історичного процесу, маніпулюванню змістом історичних фактів та соціокультурних чинників.

Ключові слова: бібліотеки, архіви, музеї, національна пам'ять України, джерельна культурна спадщина, установи національної пам'яті.

Від найдавніших часів бібліотеки виконували важливу соціокультурну роль у збереженні та поширенні знання людства в найкращих його зразках. Бібліотеки давніх цивілізацій, античності, давнього Сходу та середньовічної культури базувалися на рукописній традиції – як правило, вони виконували й функції скрипторіїв, виникали приватні бібліотеки правителів та аристократів, бібліотеки придворні, монастирські, де зберігалися та переписувалися книги, зрідка централізовані та дуже великі бібліотеки. На жаль, як соціальні інститути пам'яті бібліотеки завжди були під ударом цивілізаційних, політичних, релігійних та інших соціальних змін, і сьогодні нам доступна лише незначна частина цього історико-культурного спадку людства.

Інституалізація бібліотек як окремих установ пам'яті закріплюється лише в період Відродження, що пов'язано не тільки з початком друкування та бурхливим зростанням книжної продукції, але й з виникненням національних держав, коли постають державні та національні бібліотеки з чітко артикульованою соціальною роллю – її основний зміст полягає в необхідності об'єднання держави як політичного утворення на засадах формування інформаційного простору, що забезпечує її незалежне існування. Тому збирання, зберігання та поширення знання для потреб управління державою, для розвитку науки, освіти, культури, економіки, внутрішньої та зовнішньої політики країни є важливим. Національна свідомість як об'єднуючий фактор, що базується на ідейній платформі спільної історичної пам'яті громадян держави та її постійного інформаційного та культурного супроводу, відіграла в цьому процесі важливу роль. Ця роль поступово підсилювалася в Новий та Новітній часи, коли бібліотеки проходили процес спеціалізації, доступності і демократизації, а також перетворювалися на інструменти соціального-політичного впливу в різних політичних системах [1].

На думку культуролога М. Найдорфа, який узагальнює думку багатьох дослідників історії бібліотек як культурних установ, соціокультурні інститути формуються і функціонують заради втілення суспільно цінних «ідей» – пануючих у даному суспільстві уявлень про правильний світоустрій і становище людини в ньому. Бібліотеки серед національних інститутів є сховищами суспільно значущих текстів, які в різні часи характеризували різний зміст. Століттями бібліотека була й інститутом священної пам'яті, й інститутом влади, інститутом освіти, інститутом приватного життя, інститутом науки. Найдорф вважає, що спеціалізація бібліотек не порушила цієї функції, хоча періоди стабільної відтворюваності бібліотечних структур певного типу перемежуються з періодами втрати цих інститутів і винаходів нових, що відповідають новим функціям, які визначаються новими сформованими соціокультурними ситуаціями. Дослідник висловлює думку, що криза бібліотеки як соціокультурного інституту слугує явною ознакою зміни цивілізаційного типу культур, що вивчення структури і функцій соціокультурних інститутів може стати інструментом вивчення культур і цивілізацій, у рамках яких ці інститути виникали [2].

Природно, що такі фундаментальні зміни характеризують цілі історичні епохи, які супроводжувалися й знищенням знань попередніх культур, багато з тих «текстів», зокрема, рукописного періоду людства, вже назавжди втрачені для суспільства, лише незначна їх частка представлена пізнішими списками текстів або артефактами як залишками культур. Тому такого великого значення набувають історико-культурні фонди

бібліотек, архівів, музеїв, що репрезентують минуле своєю документальною спадщиною і є спільним інформаційним простором історії культур, у тому числі й національних. Але на багатофункціональні соціальні інститути пам'яті бібліотеки разом з архівами та музеями перетворюються лише в період становлення національних держав.

В усіх розвинутих країнах світу вони утворилися як система спеціально уповноважених установ, покликаних збирати, організовувати, зберігати та надавати в суспільне користування багатоаспектні джерела як носії соціальної інформації, історичної та національної пам'яті, що акумулюють історичний досвід нації і є своєрідним історичним депозитарієм держави в реалізації її національних функцій, а також активним комунікаційним засобом увіковічення та трансляції культурних цінностей цивілізацій з покоління в покоління – посередником між минулим, сучасним і майбутнім. Сьогодні їх називають «скарбницями пам'яті нації», «сховищами пам'яті», «суспільними інститутами пам'яті», «будинками пам'яті» (Ж.-П. Валло), «місцями пам'яті» (П. Нора) [3] тощо.

На перших стадіях розвитку архіви, бібліотеки та музеї (далі АБМ) нерідко існували в інтегрованій формі, були синкретичними за складом архівних та рукописних документів, книжних та інших видань, музейних об'єктів. Разом з тим, відділення бібліотек у XVI–XVIII ст. від мусейонів та архівів і скрипторіїв, пов'язане з книгодрукуванням та необхідністю нової систематизації та каталогізації книг, ознаменувало й новий період їхнього існування, коли відділення та спеціалізація бібліотек стали потребами розвитку держав нового часу і заклали передумови для виникнення публічних бібліотек, що добре узагальнено істориком бібліотек В. Ф. Володіним [4]. З іншого боку, хоча від самого початку бібліотеки виконували функцію пам'яті, носієм якої були власне об'єкти зберігання – фонди, у період Відродження в різних країнах усвідомлюється значення історії людства, цінності та спадкоємності як загальнолюдської культури, так і національних культур як об'єднуючих факторів національних держав, а відповідно й важливість та цінність давніх книг та рукописів як культурної спадщини, що формує колективну свідомість громадян через освіту та культурну діяльність.

З розвитком АБМ ця функція швидко розвивалася, у суспільстві (спочатку в окремих громадян, а далі – в системі влади) виникає розуміння цінності культурної спадщини, суспільна потреба в її накопиченні та використанні, починається захоплення колекціонуванням та збиранням старовини. Це тим більше усвідомлювалося людством, що вся світова історія бібліотек та книжної культури починаючи від давніх цивілізацій супроводжувалася знищенням книг як за недбалістю, низьким культурним рівнем, так і з релігійних та політичних причин [5].

Сьогодні дбайливе ставлення до культурної спадщини є показником розвитку держави та суспільної моралі.

Складний історичний шлях України, що зберігає пам'ять про багато історичних спроб створити власну державу, а також тяглість та спадкоємність свідомості як сукупності ідей, що передавалися з кожним поколінням і створили тверду основу національної культури, відображений в історико-культурній спадщині.

Архіви, бібліотеки та музеї визнані інститутами національної пам'яті (далі ІНП), одночасно архіви, на думку деяких учених, є також інструментом влади, що прагне до пам'яті про неї в майбутньому (М. Хальбвакс, Я. Ассман). Останнім часом проблема соціальних функцій ІНП набула значної актуалізації на тлі посилення міждисциплінарних та інтеграційних тенденцій серед установ документально-комунікаційного циклу в зарубіжних дослідженнях функцій АБМ (Б. Дельмас, Р. Джімерсон, Е. Кетелаар, Р. Кокс, Т. Кук, Б. Крейг та ін.) [6].

Однак сприймання суспільством АБМ як пасивних інститутів пам'яті, як вважають інші дослідники, є неадекватним применшенням їхньої соціальної ролі як інститутів соціокультурної адаптації, інструмента наукового пізнання та інтерпретації культурних цінностей минулих епох у сучасність з метою суспільного самопізнання й самовизначення нації (українські вчені – Г. Боряк, Л. Дубровіна, І. Матяш, А. Кан, А. Киридон; російські – В. Афіані, В. Козлов, Т. Хорхордіна та ін.). В умовах нової історичної епохи глобального інформаційного простору змінюються й соціальні функції бібліотек: від сховищ знань вони трансформуються в активних учасників інформаційного простору та значно розширюють свої функції впливу на розвиток держави та національну свідомість за рахунок нових соціальних комунікаційних технологій, які надають бібліотекам нові можливості у відкритому світі.

Національна пам'ять України (далі НП) є складною категорією, вона формується з багатьох компонентів, що постійно розвиваються, тому цей феномен вивчається з використанням різних наукових підходів (історичного, правового, філософського, соціологічного, політологічного, мистецтвознавчого тощо) і має як матеріальну, так і нематеріальну, духовну константу, пов'язану з пам'яттю про минуле українського етносу, базові духовні цінності, а також з її співіснуванням з іншими народами та націями, формуванням сучасної української нації в умовах розвитку самостійної держави та існуванням глобального інформаційного простору [7].

На думку сучасних учених, національна пам'ять відрізняється від історичної та соціальної як пам'ять про минуле українського етносу, української нації [8], існує «як феномен національної свідомості і ключовий

критерій самоідентифікації нації, як основний компонент її культурно-духовної сфери, як спосіб успадкування, збереження і трансляції уявлень, знань, ціннісних оцінок визначальних для неї подій, явищ, процесів і постатей минулого, розглядає її в різних виявах як суспільний (загальнонаціональний), колективний, корпоративний та індивідуальний досвід самозбереження і розвитку» [9].

Великого значення набуває опрацювання концептуальних засад політики національної пам'яті, створення її моделі, виходячи з того, що ця політика виступає важливою складовою гуманітарної політики держави і становить сукупність унормованих в концептуальному й правовому відношеннях принципів, методів та конкретних державних і суспільно-політичних заходів з використанням (урахуванням) інформації про історичне минуле в процесах національно-державного будівництва й соціокультурного відтворення політичної нації [10].

Як сукупність спільних матеріальних і духовних цінностей нації джерела національної пам'яті репрезентують, передусім, такі підсистеми духовної сфери суспільства, як культура, наука, освіта, релігія, мораль, ідеологія, мистецтво. Тим самим вони формують об'єктивний джерельний фундамент історико-культурного простору держави та національної самоідентифікації народу, забезпечують вивчення національної пам'яті та її спадкоємність у розвитку духовної культури: ідей, теорій, загальної культури і національної свідомості, внутрішнього духовного світу людини, а також залучають громадян до розуміння місця національної культури в світовій культурній спадщині.

Зберігаючи джерела економічного та суспільно-політичного розвитку суспільства в історичному минулому та сьогоденні, ІНП забезпечують розуміння їхньої спадкоємності як соціального досвіду нації в усіх його позитивних та негативних проявах та національно-державній специфіці, сприяють реалізації політики створення суспільно-політичної складової нації та її консолідації на об'єктивних засадах, формуванню органами державної влади та громадськими організаціями комплексу заходів з метою вироблення політики НП через систему освіти, науки, культури, економічної та політичної діяльності, засобів масової інформації.

Джерела національної пам'яті, рухомі та нерухомі пам'ятки, що зберігаються в ІНП, відрізняються один від одного формою, змістом і способом пізнання свого об'єкта, часом виникнення, засобами та можливостями емоційно-психологічного впливу на моральні норми і базисні цінності суспільства, формування національної ідентичності, індивідуальної, колективної та історичної свідомості. Однак лише в сукупності вони створюють єдиний комплекс історичних та культурних джерел НП, важливу скла-

дову інформаційного простору НП, серед них документальна спадщина має фундаментальне значення [11].

Це, зокрема, важливо в зв'язку з тим, що внаслідок тривалого бездержавного існування України, наявності суттєвих регіональних, соціокультурних, етноконфесійних відмінностей, соціального та партійно-політичного розшарування суспільства, негативних зовнішніх інформаційних впливів НП українського народу потребує спеціальної розробки концептуальної моделі НП та її розуміння як цілеспрямованого й безперервного процесу передачі сталих духовних цінностей, що надають відчуття історичної єдності поколінь, з урахуванням складних умов існування держави. Розробка таких моделей та політики держави в цій сфері має спиратися на джерела, зібрані АБМ, як на консолідовану національну спадщину історико-культурних і духовних цінностей.

Джерельною базою НП є фонди АБМ, що відіграють основну роль у національно-меморіальній функції збереження, вивчення та популяризації об'єктів НП. Фонди цих установ, незалежно від видового складу та змісту, визнані в світовій практиці культурними цінностями, що після проведення спеціальної наукової експертизи підлягають державному обліку та охороняються державою як історична та культурна спадщина, національні пам'ятки, які відображають багатовіковий шлях народу та держави, увіковічують пам'ять про «живу історію суспільства» та його представників, забезпечують спадкоємність національних традицій, соціально-політичних та культурних пріоритетів [12]. Загальна кількість фондів АБМ, поставлених на державний облік, на сьогодні, за приблизними підрахунками, нараховує понад 200 млн. одиниць зберігання, де репрезентовані документи та музейні предмети, що свідчать про історичний та духовний розвиток України і народів, що мешкали на її території.

У теоретичному аспекті з фондами АБМ тісно пов'язано поняття національної культурної спадщини та її ролі у вихованні національної свідомості, що широко обговорювалося в наукових колах (в тому числі і на міжнародному рівні), однак практика вимагала конкретизації поняття та загального визначення складу культурних цінностей. Актуалізація цього питання в міжнародному масштабі виникла після Другої світової війни, яка зруйнувала усталену систему національної культурної спадщини передусім в Європі, супроводжувалася грабіжницькою політикою, фатальними втратами та переміщеннями культурних цінностей АБМ, що мало негативні наслідки й для інституту НП.

Основна роль у цьому процесі належить ЮНЕСКО та відповідним організаціям у галузі архівної, бібліотечної та музейної справи, що консолідувалися під егідою ЮНЕСКО та брали безпосередню участь у

створенні всіх її основоположних документів – Міжнародна рада архівів (МРА – International Council of Archives, ICA), Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА – International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA); Міжнародна рада музеїв (МРМ – International Council of Museums, ICOM).

Визначення поняття та складу культурних цінностей спираються на заявлені нормативні положення, прийняті низкою конференцій, організованих ЮНЕСКО, зокрема найважливішими є: Конвенція ЮНЕСКО про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954); Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970); Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972), Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) тощо.

Україна приєдналася до цих міжнародних актів та підкріпила їх низкою національних законів і підзаконних актів, що регулюють сферу культури, науки, освіти. Визначення та класифікація культурних цінностей подана в Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», підписаному 21 вересня 1999 р., що спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України в сфері культури [13]. Він чітко ув'язаний з фондами АБМ, що перебувають як у державній, так і в корпоративній або приватній власності і складають джерельну основу НП.

У цьому Законі відзначається, що культурними цінностями є об'єкти матеріальної та духовної культури, які мають «художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України», а саме:

- оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажі з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;

- предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;

- предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;

- складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;

- старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;

манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції; унікальні та рідкісні музичні інструменти;

різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;

рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції;

рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;

зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність; рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології;

родинні цінності – культурні цінності, що мають характер особистих або родинних предметів;

колекція культурних цінностей – однорідні або підібрані за певними ознаками різноманітні предмети, які, незалежно від культурної цінності кожного з них, зібрані разом становлять художню, історичну, етнографічну чи наукову цінність. Хоча ці визначення не є досконалыми, вони окреслюють зміст поняття культурних цінностей.

У 2003 р. Україна приєдналася до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) [14], де розкривається термін «нематеріальна культурна спадщина»: ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й, у деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини. Це спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їхньої взаємодії з природою та їхньої історії і формує в них почуття самобутності й спадкоємності. Вона проявляється в усних традиціях та формах вираження, зокрема в мові, виконавському мистецтві, звичаях, обрядах, святкуваннях, знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту, в традиційних ремеслах.

Охорона нематеріальної культури означає сукупність заходів, спрямованих на забезпечення її життєздатності, це, зокрема, її ідентифікація, документування, дослідження, збереження, захист, популяризація, підвищення її ролі, передача шляхом формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів такої спадщини.

Разом з тим, матеріальна та нематеріальна спадщини нерозривно пов'язані одна з одною, і виробництво культурних цінностей (і тих, і інших) є проявом індивідуальної діяльності творчого духу. Зміст цього духу є завжди унікальним, і його матеріальні прояви мають складати виняткову

цінність. Тому в вузькому розумінні джерел НП АБМ зберігають не лише загальні масиви джерел соціальної пам'яті, але й їхню найціннішу частину, що має виняткову цінність і відноситься до категорії історико-культурних пам'яток, становлячи собою найкращі зразки етнонаціональної культурної спадщини, артефакти, що повинні бути предметами особливої уваги держави, особливими об'єктами національної пам'яті. Вони мають не лише репрезентативне, але й унікальне значення для ідентифікації кожного етносу і кожної нації. Ці об'єкти національного культурного надбання мають бути занесеними до Державного реєстру національного культурного надбання України (ДРНКН), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466 [15], з метою обліку об'єктів матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його внесок у всесвітню культурну спадщину. Значення ДРНКН було закріплене Законом про бібліотеки та бібліотечну справу, де вказано, що цінні, рідкісні документи та колекції мають включатися до Державного реєстру національного культурного надбання, тоді як архівні видання, зібрані в бібліотеках, – до складу Національного архівного фонду України, підлягаючи дії Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи». У Положенні про ДРНКН вони значилися досить детально як: *пам'ятки історії* – будинки, споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з найважливішими історичними подіями в житті народу, розвитком науки, техніки, культури, життям і діяльністю видатних діячів; *пам'ятки археології* – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, шляхів, стародавніх місця поховань, кам'яні скульптури, наскельні зображення, старовинні предмети, ділянки історичного культурного шару стародавніх населених пунктів та археологічні знахідки, що є визначними пам'ятками національної культури і характеризують певні етапи історичного розвитку; *пам'ятки містобудування і архітектури* – унікальні ансамблі і комплекси, окремі об'єкти архітектури, а також пов'язані з ними твори монументальної скульптури і живопису, декоративно-ужиткового і садово-паркового мистецтва, природні ландшафти; *пам'ятки мистецтва* – визначні твори монументального, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва; *документальні пам'ятки* – унікальні акти державності, інші важливі архівні матеріали, кіно-, фото- і фонодокументи, старовинні рукописи, рідкісні друковані видання. До ДРНКН можуть бути занесені й інші об'єкти, що становлять виняткову цінність з огляду на історію, культуру, етнологію чи науку. Тим самим у ДРНКН було дано визначення видів пам'яток як національного культурного надбання.

Правила обліку, охорони, реставрації та використання об'єктів національного культурного надбання визначаються чинним законодавством про пам'ятки історії та культури, законами та положеннями про музейний, бібліотечний і архівний фонд України, а також інструкціями відповідних центральних органів державної виконавчої влади, які є обов'язковими для всіх закладів, підприємств і організацій, а також громадян, у власності яких знаходяться об'єкти національного культурного надбання. Важливу регуляторну функцію виконує Закон України «Про культуру», що містить правові засади діяльності в сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них (підписано Президентом України 14 грудня 2010 року № 2778-VI) [16]. Відповідно до Закону, національне культурне надбання є сукупністю унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України (п. 14).

Окреме значення мають об'єкти НП, що включені до «Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання», куди відносяться колекції науково-технічної та культурної спадщини як унікальні об'єкти, що не піддаються відтворенню і втрата або руйнування яких матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства: унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури; інформаційні фонди; дослідні установки та обладнання; природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти і штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України «Про природно-заповідний фонд України»; полігони та інші унікальні наукові об'єкти (Постанова Кабінету Міністрів від 18 лютого 1997 р. № 174).

Забезпечення збереженості фондів є важливим аспектом діяльності АБМ та підтримується державою, яка затверджувала спеціальні програми (зокрема програму в галузі збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр., затверджену Кабінетом Міністрів України 15 вересня 1999 р., № 1716), де передбачалися проведення державного обліку документів, які є національним культурним надбанням; консервація і репрографія бібліотечних та архівних фондів, зокрема аналіз їхнього фізичного стану, проведення низки досліджень; охорона бібліотечних та архівних фондів; кадрове та технічне забезпечення. Планувалося зміцнення матеріально-технічної бази АБМ, проведення реставраційно-консерваційних заходів

щодо фізичного збереження, створення центрів, які б забезпечували проведення широкого кола таких робіт, здійснення сканування та оцифрування документів [17]. У програмі було звернуто увагу на необхідність координації роботи установ і організацій (бібліотек, архівів) у справі обліку, консервації, репрографії фондів, координації в справі фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для забезпечення довготривалого збереження документів та їхнього використання; залучення наукового потенціалу для розроблення та впровадження новітніх технологій консервації та репрографії; створення системи єдиного загальнодержавного обліку документальних пам'яток національного культурного надбання, зокрема рукописів, рідкісних і цінних видань. Для реалізації цих завдань планувалося створення міжвідомчих центрів консервації та репрографії при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Національній парламентській бібліотеці, Львівській науковій (нині національній) бібліотеці ім. В. Стефаніка, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Короленка, Одеській державній (нині національній) науковій бібліотеці ім. О. Горького, а також галузевих і регіональних служб репрографії та ремонтно-палітурних робіт при обласних універсальних наукових та відомчих бібліотеках; функціонування системи підготовки і перепідготовки кваліфікованих спеціалістів – хранителів і реставраторів – для забезпечення безпеки фондів бібліотек.

У зв'язку з розробкою методичних засад ДРНКН НПБ України на допомогу бібліотекам Міністерство культури розробило «Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», що була затверджена на рівні Міністерства культури і мистецтв та зареєстрована в Міністерстві юстиції України. НПБ також здійснила закупівлю програмного забезпечення «Ірбіс» і 12 комплектів технічного обладнання для бібліотек та архівів загальнодержавного значення задля початку ДРНКН. З огляду на колосальні завдання, що постали перед бібліотеками і архівами, таку діяльність можна вважати лише початком великої роботи в цьому напрямі. Так само й «Інструкція про порядок відбору» за своїм змістом не завжди виконувала свої функції в зв'язку з тим, що вона давала лише загальні настанови. В ній не було враховано необхідності професійного атрибутового наукового опису рукописних книг та стародруків, що є необхідним для конкретної попримірникової реєстрації в ДРНКН; не було здійснене ґрунтовне обговорення в бібліотеках, що зберігають, науково опрацьовують та обліковують основну частину бібліотечної культурної спадщини. Йдеться про основні національні наукові бібліотеки Національної академії наук України, де зберігається лівова частка цієї спад-

щини. На жаль, не набуло розвитку й юридичне та науково-організаційне створення ДРНКН, сьогодні він залишається на рівні підготовки інформації в бібліотеках та частково – в якості копій цього ресурсу – зберігається у НПБ України. У 2002 р. працівники ДПБ України підготували для учасників проекту рекомендації – «Створення баз даних документів, визначених для включення до Державного реєстру національного культурного надбання». Нині ці документи також значною мірою застаріли.

Аналіз виконання робіт бібліотеками України в 2000–2005 рр., проведений бібліотечними фахівцями, показав, що робота над Державним реєстром тільки розпочалася. Основні труднощі полягають у відсутності подальшого фінансування робіт зі створення ДРНКН (з державного бюджету профінансовано лише 27% запланованих коштів); відсутності або застарілості технічного та програмного забезпечення деяких обласних універсальних наукових бібліотек системи МКІТ України, а також головних бібліотечних установ-учасниць проекту різних типів і форм власності; у невідповідності програмного забезпечення ІРБІС-32 вимогам до опису стародруків та рукописних книг; у відсутності в штаті бібліотек програмістів для забезпечення роботи системи ІРБІС та висококваліфікованих книгознавців, які спроможні швидко і на сучасному науковому рівні вирішувати питання, що виникають під час виконання всього комплексу робіт (відбір, атрибуція, науковий опис, експертна оцінка документів тощо); відсутність окремих штатних одиниць для виконання робіт зі створення Державного реєстру в бібліотеках зі значними масивами відповідних документів; нестача в багатьох бібліотеках-учасницях проекту довідкової літератури – друкованих каталогів, довідників, енциклопедій та інших посібників [18].

Низка наукових бібліотек почала науковий опис колекцій рукописних книг, стародруків та цінних видань, створення бази даних на різні види книжкових пам'яток за власною ініціативою, зокрема, НБУВ та ЛННБ ім. В. Стефаника, започаткована розробка питань наукової паспортизації цінних бібліотечних колекцій та зібрань, їхнє наукове описування як окремих об'єктів ДРНКН.

Не можна не відзначити, що сьогодні затримка з підготовки такого стратегічно важливого ресурсу, що дозволяє гідно представити національну спадщину бібліотек, архівів та музеїв світовому співтовариству та активно включитися в процес формування національної свідомості в умовах агресивно нав'язуваної інформаційної кампанії викривлення та приниження історичного внеску України та її представників у світовий історико-культурний процес, є незворотною помилкою держави, що прагне до приєднання до світових культурних цінностей.

Водночас, ця Програма дозволила звернути увагу на проблему історико-культурних фондів та їхнє значення в долі держави, уявити її масштаб та напрями діяльності не лише в аспекті збереженості, а й в аспектах наукового опису та кваліфікованої державної реєстрації, дозволила науковим бібліотекам розгорнути науковий опис унікальних бібліотечних фондів та звернути увагу на колекції як окремий вид національної культурної спадщини [19].

Важливим для збереженості документів та колекцій, що підлягають внесенню до ДРНКН, а також для захисту інформації стосовно унікальних джерел НП законодавство передбачає створення страхового фонду копій особливо цінних та унікальних документів, що зберігаються в ІНП та приватних колекціях, створюються їхні страхові копії в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв.

Однак формування цього фонду копій відбувалося в бібліотеках і архівах досить повільно в зв'язку із суто технологічними та матеріальними аспектами справи, від чого залежала пропускна здатність обладнання та кадрових ресурсів. Особливістю цього перехідного часу є те, що в ці роки почався «бум» інформаційних технологій у світі, які стрімко розвивалися в бік створення цифрового ресурсу як альтернативи традиційному страховому копіюванню та організації вільного доступу користувачам до цифрового ресурсу документальної спадщини. Катастрофічна недостатність фінансування та науково-організаційної підтримки програми збереженості, на жаль, не сприяла повноцінній реалізації цієї програми в Україні у вказані терміни, а також гальмувала розвиток цього процесу й надалі. У кожній бібліотеці сьогодні справа копіювання страхового фонду визначається реальною спроможністю кожної бібліотеки.

Комплектування фондів архівів та музеїв здійснюється на засадах експертизи цінності документів і пам'яті, має велике значення для розвитку меморіальної функції і відбувається в усіх ІНП, вона спрямована на науково обґрунтований відбір найбільш репрезентативних та цінних в історичному та національно-культурному аспектах джерел інформації. Особливого значення експертиза цінності набуває в архівах та музеях, що пов'язано з об'єктом збирання – унікальністю документів та пам'яток і передачею на довічне зберігання. Проведення експертизи виконують професійні вчені, офіційно визнані авторитетними фахівцями. Постанова КМ від 8 серпня 2007 р. № 1004 «Про проведення експертизи цінності документів» передбачає всебічне вивчення документів з метою внесення їх до НАФ або вилучення з нього, проведення грошової оцінки документів зазначеного Фонду, віднесення їх до унікальних тощо.

Експертиза цінності документів проводиться за такими принципами як об'єктивність (проведення оцінки документів на основі неупередженого підходу), історизм (урахування особливості часу і місця створення документів, загальноісторичного контексту), всебічність і комплексність (вивчення відповідних документів з урахуванням їхнього місця в комплексі інших документів). Критеріями відбору є: походження – функціонально-цільове призначення юридичної особи (фондоутворювача); значення фізичної особи (фондоутворювача) в житті суспільства; час і місце створення документа; зміст – значимість та повторюваність інформації, що міститься в документі (унікальність і типовість); вид документа, оригінальність; зовнішні ознаки – форма фіксації та передачі змісту, засвідчення і особливості оформлення документа, стан його збереженості. Ці критерії поширюються на всі об'єкти національної культурної спадщини, що гарантує вірогідність їх відбору на довічне зберігання.

Разом з тим, сучасний стан поповнення ДРНКН та страхового копіювання не відповідає потребам українського суспільства, що в значній мірі залежить від фінансування цієї діяльності, необхідності укріплення його правового статусу, науково-організаційного та інформаційного забезпечення. Перші опрацьовані методичні рекомендації щодо заповнення швидко застаріли, передусім «Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», «Створення баз даних документів, визначених для включення до Державного реєстру національного культурного надбання». Тому додатково були напрацьовані «Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних» (2008 р.), «Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки. Принципи реєстраційного опису» (2007 р.) [20], а також «Порядок занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання» (2001 р.). Оскільки в ДРНКН об'єднувалася інформація про рукописні, стародруковані книги, рідкісні та цінні видання, де б вони не зберігалися, додаткового опрацювання потребує питання внутрішньої структури ДРНКН: у розділі реєстру «Книжкові пам'ятки України» описуються рукописні книги, стародруки та рідкісні видання; документи НАФ, незалежно від місця зберігання, приміщуються в розділ «Документальні пам'ятки України»; музейні пам'ятки (предмети), незалежно від місця зберігання, – в розділ «Музейні пам'ятки», відібрані й структуровані за різними категоріями.

Як установи НП, що склалися історично, АБМ мають як спільне, так і специфічне в профілях комплектування та складі історичних джерел і культурних цінностей, в обліку об'єктів пам'яті, хоча ця специфіка не є

абсолютно детермінованою. Це обумовлено переважно видовою специфікою джерел НП, формами обліку, зберігання та функціональним призначенням, історичним досвідом збирацької діяльності тощо. Специфіка комплектування пов'язана з різними аспектами джерельних комплексів пам'яті: документами або музейними артефактами, що створювалися історично в АБМ, або внаслідок свідомого прагнення цих установ до збереження власної ідентичності та загальнолюдських цінностей [21].

Звернення до джерел пам'яті є хоча й не єдиною, але необхідною умовою формування національної ідеї сучасної України, захисту базових культурних цінностей, що стабілізують українське суспільство, об'єднують та підтримують духовні сили народу. Це особливо важливо в широкому розумінні ІНП як установ збереження, організації та використання джерел НП, які є органічною часткою не лише матеріальної, але й духовної сфери суспільства та відіграють важливу соціокомунікаційну роль в її всебічному розвитку, визначенні ціннісно-нормативної системи суспільства, її стабільного емоційно-психологічного стану, морального та інтелектуального потенціалу.

Бібліотеки, архіви, музеї як складова соціальних інститутів реалізують державну політику соціальної, історичної та національної пам'яті, організують збереження джерел пам'яті, проводять наукову атрибуцію, ідентифікацію, вивчають походження документів, музейних експонатів та колекцій, історію документальної спадщини, беруть участь у поширенні об'єктивної інформації та науково-обґрунтованих знань про минуле та сучасне інформаційно-аналітичних, меморіальних, громадсько-політичних, культурно-просвітницьких та інших заходів, спрямованих на формування та утвердження національної пам'яті, сприяють забезпеченню інформаційної безпеки держави, її інтеграції в світовий гуманітарний простір. Діяльність цих установ забезпечує об'єктивною інформацією державних діячів, освітян, учених, культурних діячів, сприяє протидії тенденційному тлумаченню історичного процесу, деформації пам'яттєвих смислів минулого та сучасного, маніпулюванню змістом історичних фактів та соціокультурних чинників.

Список використаних джерел

1. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – 2-е изд., доп. – СПб. : Профессия, 2004. – С. 129–136.
2. Найдорф М. И. Исторически пульсирующая библиотека : культурные революции и социокультурный институт. [Электронный ресурс] / Марк Найдорф. – Режим доступа: <http://www.countries.ru/library.htm>
3. Киридон А. Місця пам'яті // Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів / А. Киридон. – К., 2013. – С. 223–225; Матяш І. Б. Установи пам'яті:

- поняття, місія, тенденції / І. Б. Матяш // Національна пам'ять : соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять : зб. наук. пр. – К., 2012. – Вип. 4.
4. Володин Б.Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – СПб, 2004.
5. Поластрон Л. Книги в огне / Люсьен Поластрон. – Пер. с фр. – М. : Текст, 2007.
6. Матяш І. Б. Архіви как установи памяти / І. Б. Матяш // Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів. – К., 2013. – С. 21–23.
7. Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів / кер. авт. кол. А. М. Киридон. – К., 2013.
8. Солдатенко В. Ф. Пам'ять. Історична пам'ять. Національна пам'ять / В. Ф. Солдатенко // Українознавство. – 2011. – № 2 (39). – К., 2011. – С. 139–140; Нагорна Л. П. Історична пам'ять : теорії, дискурси, рефлексії / Л. П. Нагорна. – К. : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012; Солдатенко В. Ф. Проблеми політики національної пам'яті та завдання її наукового забезпечення / В. Ф. Солдатенко // Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. Національна та історична пам'ять. – К., 2011. – Вип. 1. – С. 7–25.
9. Калакура Я. С. Национальная память : историографический контекст [Электронный ресурс] / Я. С. Калакура. – Режим доступа: <http://www.stationline.org.ua/histori/107/20150-nacionalna-pam-yat-istoriografichnij-kontekst.html>
10. Веденеев Д. В. Наукове забезпечення формування політики національної пам'яті в Україні : до питання про визначення принципів, змісту і механізму реалізації / Д. В. Веденеев // Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. Національна та історична пам'ять. – К., 2011. – Вип. 1.
11. Дубровіна Л. А. Документальні ресурси архівної та книжкової спадщини як історичний та соціокультурний базис розвитку сучасних національних держав / Л. А. Дубровіна // Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища. – К., 2012. – С. 136–170.
12. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. // Відомості ВР України. – 2000. – № 39. – Ст. 332.
13. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 р., № 1068-XIV // Відомості ВР України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.
14. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.), ратифікована ВР України : Відомості ВР України №132-VI від 06.03.2008 р.: Закон України «Про приєднання до Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної культурної спадщини» // Відомості ВР України. – 2008. – № 16. – Ст. 153.
15. Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466.16. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI // Відомості ВР. – 2011. – № 24. – Ст. 168.
17. Про затвердження Програми збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 верес. 1999 р. № 1716 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 38. – С. 35.
18. Савіна З. І. Сучасний стан та напрями роботи зі збереження документних ресурсів України / З. І. Савіна // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології : матеріали Всеукраїн. наук.-практ. конф. 20–22 листоп. 2006 р. – Харків, 2007. – С. 12–20.

19. Так, почалася розробка питань наукової паспортизації цінних бібліотечних колекцій та зібрань, їхнє наукове описування як окремих об'єктів ДРНКН.

20. Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки. Принципи реєстраційного опису / Нац. акад. наук України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 134 с. – Ч. 1. Кириличні рукописні книги і стародруки : методичні рекомендації для заповнення бази даних Державного реєстру національного культурного надбання / уклад. Л. А. Дубровіна, Л. А. Гнатенко, О. А. Іванова, Н. М. Зубкова; Ч. 2. Методичні засади опису кириличних видань для Державного реєстру книжкових пам'яток України / уклад. Г. І. Ковальчук, Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов.

21. Детальніше див.: Дубровіна Л. А. Центри збереження і розвитку інформаційного документного ресурсу національної пам'яті / Л. А. Дубровіна // Технології розвитку і захисту національного інформаційного простору / кер. кол. О. С. Онищенко. – К., 2015. – С. 198–282.

References

1. Volodin, B. F. (2004). *Vsemirnaia istoriia bibliotek* [World history of libraries] (2nd rev. ed., pp. 129–136). Saint Petersburg: Professiiia. [In Russian].

2. Naidorf, M. I. *Istoricheski pulsiruiushchaia biblioteka. Kulturnye revoliutcii i sotsiokulturnyi institut* [Historically pulsing library. Cultural revolutions and sociocultural institute]. Retrived from <http://www.countries.ru/library.htm>. [In Russian].

3. Kyrydon, A. (2013). Mistsia pamiati [Memorial places]. In *Natsionalna ta istorychna pamiat: slovnyk kliuchovykh terminiv* [National and historical memory: dictionary of key terms] (pp. 223–225). Kyiv. [In Ukrainian]; Matiash, I. B. (2012). Ustanovy pamiati: poniattia, misiia, tendentsii [Memorial institutions: notions, mission, tendencies]. In *Natsionalna pamiat: sotsiokulturnyi ta dukhovnyi vymiry. Natsionalna ta istorychna pamiat: zbirnyk naukovykh prats* [National memory: socio-cultural and spiritual dimensions. National and historical memory: collection of scientific works], Is. 4. Kyiv. [In Ukrainian].

4. Volodin, B. F. (2004). *Vsemirnaia istoriia bibliotek* [World history of libraries] (2nd rev. ed., pp. 129–136). Saint Petersburg: Professiiia. [In Russian].

5. Polastron, L. (2007). *Knigi v ogne* [Books in fire] (trans. from French). Moscow: Tekst. [In Russian].

6. Matiash, I. B. (2013). Arkhivy kak ustanovy pamiati [Archives as memorial institutions]. In A. M. Kyrydon, et al., *Natsionalna ta istorychna pamiat: slovnyk kliuchovykh terminiv* [National and historical memory: dictionary of key terms] (pp. 21–23). Kyiv. [In Russian].

7. Kyrydon, A. M., et al. (2013). *Natsionalna ta istorychna pamiat: slovnyk kliuchovykh terminiv* [National and historical memory: dictionary of key terms]. Kyiv. [In Russian].

8. Soldatenko, V. F. (2011). Pamiat. Istorychna pamiat. Natsionalna pamiat [Memory. Historical memory. National memory]. In *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies], No. 2 (39), pp. 139–140. Kyiv. [In Ukrainian]; Nahorna, L. P. (2012). *Istorychna pamiat:*

teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [In Ukrainian]; Soldatenko, V. F. (2011). Problemy polityky natsionalnoi pamiaty ta zavdannia yii naukovooho zabezpechennia [National memory policy issues and its scientific provision tasks]. In *Derzhavotvorchi ta tsyvilizatsiini zdobutky ukrainskoho narodu. Natsionalna ta istorychna pamiat* [State-building and civilizational acquirments of Ukrainian nation], Is. 1, pp. 7–25. Kyiv. [In Ukrainian].

9. Kalakura, Ia. S. Natsionalnaia pamiat: istoriograficheskii kontekst [National memory: historical context]. Retrieved from: <http://www.stationline.org.ua/histori/107/20150-natsionalna-pam-yat-istoriografichnij-kontekst.html>. [In Russian].

10. Vedeneiev, D. V. (2011). Naukove zabezpechennia formuvannia polityky natsionalnoi pamiaty v Ukraini: do pytannia pro vyznachennia pryntsyviv, zmistu i mekhanizmu realizatsii [Scientific provision for the policy formation of the national memory in Ukraine: on the issue of stating principles, content and realization mechanism]. In *Derzhavotvorchi ta tsyvilizatsiini zdobutky ukrainskoho narodu. Natsionalna ta istorychna pamiat* [State-building and civilizational acquirments of Ukrainian nation. National and historical memory], Is. 1. Kyiv. [In Ukrainian].

11. Dubrovina, L. A. (2012). Dokumentalni resursy arkhivnoi ta knyzhkovoii spadshchyny yak istorychnyi ta sotsiokulturnyi bazys rozvytku suchasnykh natsionalnykh derzhav [Documental resources of archival and book heritage as a historical and socio-cultural base for modern national states development]. In *Rozvytok resursnoi bazy vitchyznianoho informatsiinoho seredovyscha* [Resource base development of the national information environment] (pp. 136–170). [In Ukrainian].

12. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 8 chervnia 2000 r. [On the defense of cultural heritage: Law of Ukraine of June 8, 2000]. (2000). In *Vidomosti VR Ukrainy* [News of the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 39, p. 332. [In Ukrainian].

13. Pro vyvezennia, vvezennia ta povnennia kulturnykh tsinnosti: Zakon Ukrainy vid 21 veresnia 1999 r., No. 1068-XIV [On the exportation, importation and return of cultural treasures: Law of Ukraine No. 1068-XIV of September 21, 1999]. (1999). In *Vidomosti VR Ukrainy* [News of the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 48, p. 405. [In Ukrainian].

14. Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny (2003 r.), ratyfikovana VR Ukrainy: Vidomosti VR Ukrainy No. 132-VI vid 06.03.2008 r.: Zakon Ukrainy «Pro pryednannia do Konventsii YuNESKO “Pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny” [Convention on intangible cultural heritage defense (2003), ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine: News of the Verkhovna Rada of Ukraine, No. №132-VI of March 6, 2008: Law of Ukraine “On joining the UNESCO Convention “On intangible cultural heritage defense”]. (2008). In *Vidomosti VR Ukrainy* [News of the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 16, p. 153. [In Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnyi reiestr natsionalnoho kulturnoho nadbannia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 serpnia 1992 r. No. 466 [On approval of the Regulation of State Register of National Cultural Heritage: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 466 of August 12, 1992] (August 12, 1992). [In Ukrainian].

16. Pro kulturu: Zakon Ukrainy vid 14 hrudnia 2010 roku No. 2778-VI [On culture: Law of Ukraine No. 2778-VI of December 14, 2010] (2011). *Vidomosti VR Ukrainy* [News of the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 24, p. 468. [In Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia Prohramy zberezhennia biblioteknykh i arkhivnykh fondiv na 2000–2005 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 veres. 1999 r. No. 1716 [On approval of the Program of librarian and archival fonds preservation for 2000–2005: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 15, 1999]. (1999). In *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official herald of Ukraine], No. 38, p. 35. [In Ukrainian].

18. Savina, Z. I. (2007). Suchasnyi stan ta napriamy roboty zi zberezhennia dokumentnykh resursiv Ukrainy [Modern state and focus areas of documental resources of Ukraine preservation]. (2007). In *Zberezhennia bibliotekno-informatsiynykh resursiv Ukrainy: nova polityka i novi tekhnologii* [Librarian and informational resources of Ukraine preservation: new policy and new technologies]: *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, November 20–22, 2006* (pp. 12–20). Kharkiv. [In Ukrainian].

19. Tak, pochalasia rozrobka pytan naukovoï pasportyzatsii tsinnykh biblioteknykh koleksii ta zibran, yikhnie naukove opysuvannia yak okremykh obektiv DRNKN [Start of the scientific passportization development of valuable librarian collections and gatherings, their scientific description as separate objects of State Register of National Cultural heritage].

20. *Metodychni rekomendatsii dlia Derzhavnoi reiestratsii knyzhkovykh pamiatok Ukrainy. Kyrylychni rukopysni knyhy ta starodruky. Pryntsypy reiestratsiinoho opysu* [Guidelines for State registration of book monuments of Ukraine. Cyrillic hand-written and old printed books. Principles of registrational description]: *Pt. 1. Kyrylychni rukopysni knyhy i starodruky: metodychni rekomendatsii dlia zapovnennia bazy danykh Derzhavnoho reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia* [Cyrillic hand-written and old printed books: guidelines for filling databases of the State Register of National Cultural Heritage] (L. A. Dubrovina, L. A. Hnatenko, O. A. Ivanova, N. M. Zubkova, Comps.), *Pt. 2. Metodychni zasady opysu kyrylychnykh vydan dlia Derzhavnoho reiestru knyzhkovykh pamiatok Ukrainy* [Principles of Cyrillic editions description for the State Register of Book Monuments of Ukraine] (H. I. Kovalchuk, N. P. Bondar, R. Ye. Kyselov, Comps.). (2007). Kyiv. [In Ukrainian].

21. Dubrovina L. A. (2015). Tsentry zberezhennia i rozvytku informatsiinoho dokumentnoho resursu natsionalnoi pamiaty [Centers of preservation and development of national memory information documental resource]. In O. S. Onyshchenko, et al., *Tekhnologii rozvytku i zakhystu natsionalnoho informatsiinoho prostoru* [Technologies of national information environment development and protection] (pp. 198–282). Kyiv. [In Ukrainian].

L. A. Dubrovina

Libraries within the system of the institutions of national memory of Ukraine and national cultural heritage.

In the article, libraries, archives and museums are explored as the constituents of social institutes realizing state policy of social, historical and national memory.

The institutes organize deposition of memory sources, conduct scientific inquiry and identification, study the origins of documents, museum exhibits and collections, the history of documental heritage. Their main functions are preservation and study of historical and cultural sources, sharing unbiased information and scientifically grounded knowledge concerning the documental cultural heritage and the sources' use in contemporary information analysis, memorial, socio-political, cultural-educational and other events, aimed at the formation and consolidation of national memory. It is believed, that through the abovementioned actions these social institutions contribute to the informational safety of a country, its integration into the world humanitarian space. The institutions activity provides governmental figures, educators, scientists and cultural figures with unbiased information, conduces countermeasures against the tendentious interpretation of historical process and the deformation of memorial senses of the past and modernity, the manipulation of historical facts and socio-cultural factors sense.

Key words: libraries, archives, museums, national memory of Ukraine, cultural heritage of sources, institutions of national memory.

Л. А. Дубровина

Библиотеки в системе институций национальной памяти Украины и национального культурного наследия.

Рассматриваются библиотеки, архивы, музеи как составляющие социальных институтов, реализующих государственную политику социальной, исторической и национальной памяти, которые организуют хранение источников памяти, проводят научную экспертизу, идентификацию, изучают происхождение документов, музейных экспонатов и коллекций, историю документального наследия. Их основными функциями являются сохранение и изучение историко-культурных источников, распространение объективной информации и научно обоснованных знаний о документальном культурном наследии, а также использование в современных информационно-аналитических, мемориальных, общественно-политических, культурно-просветительских и других мероприятиях, направленных на формирование и утверждение национальной памяти. Развивается мысль, что эти социальные институты тем самым способствуют информационной безопасности государства, его интеграции в мировое гуманитарное пространство. Деятельность этих учреждений обеспечивает объективной информацией государственных деятелей, педагогов, ученых, деятелей культуры, способствует противодействию тенденциозному толкованию исторического процесса, деформации памятных смыслов прошлого и настоящего, манипулированию содержанием исторических фактов и социокультурных факторов.

Ключевые слова: библиотеки, архивы, музеи, национальная память Украины, источниковое культурное наследие, учреждения национальной памяти.